

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکز
دانشکده هنر و معماری / گروه نقاشی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش : نقاشی

عنوان:
رویکردهای زنانه در هنر معاصر ایران

استاد راهنما:
جناب آقای حافظ میرآفتابی

استاد مشاور:
سرکار خانم منیژه صبحی

پژوهشگر:
دامونا حاجی طاهری

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به :

آبی آسمان دل مادرم و تلاوت قصه های سرشار پدرم
سیمین و حسن عزیزم
آموختن را از شما آغاز کردم و با عشق شما ادامه خواهم داد.
و به
برادر عزیزم ، سینا که در تمام دلهره ها آرامش بخشم بود

تشکر و قدردانی

با تشکر فراوان از استاد راهنمای عزیزم جناب آقای حافظ میر آفتابی که فراوان از ایشان آموختم و در لحظات دلوپسی این پایان نامه دلگرمی بزرگی برای اینجانب بود وبا تشکر و قدردانی از استاد عزیزم خانم منیژه صحرایی و دیگر اساتید محترم که از راهنمایی های سودمندشان بسیار استفاده بردم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب دامونا حاجی طاهری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی در رشته نقاشی که در تاریخ ۹۰/۶/۲۹ از پایان نامه خود تحت عنوان : رویکردهای زنانه در هنر معاصر ایران بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: دامونا حاجی طاهری

تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

در تاریخ : ۹۰/۶/۲۹

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم/ آقای دامونا حاجی طاهری از پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
دانشکده هنر و معماری

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۶۰۱۱۱۸۹۲۰۰۲
عنوان پایان نامه: رویکردهای زنانه در هنر معاصر ایران		
نام و نام خانوادگی دانشجو: دامونا حاجی طاهری	شماره دانشجویی: ۸۸۰۶۵۱۵۴۱۰۰	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۰/۲/۶ تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۰/۶/۲۹
رشته تحصیلی: نقاشی		
استاد / استادان راهنما: جناب آقای حافظ میرآفتابی استاد / استادان مشاور: سرکار خانم منیژه صبحی		
آدرس و شماره تلفن: خیابان جمالزاده جنوبی، کوچه وزیری، پلاک ۱۲، طبقه اول شرقی تلفن: ۶۶۴۳۴۸۰۵		
چکیده: زبان، جنسیت و زنان در هنر قرن ۲۱ تأثیرات فراوان گذاشته‌اند چه از لحاظ تغییر محتوایی تاریخ هنر و چه از لحاظ استفاده از ابزارها و بیان هنری. بر اساس این تأثیرات جستجویی در تاریخ معاصر و تأثیرات آن بر زنان و دختران هنرمند ایرانی مورد بررسی قرار گرفت تا هم از زبان آثارشان و هم از زبان فردی خودشان به دغدغه وجودی آثارشان پی ببریم که تا چه میزان جنسیت در آثارشان مهم می‌باشد. اکثر آنها بدون توجه به زن بودنشان به تولید اثر پرداخته‌اند اما در نهایت زبان زنانه در کارهایشان قابل رویت است. برخی از آنان نیز تأکید ویژه‌ای به نقش جنسیتشان در خلق آثارشان داشته‌اند و کم بودند از هنرمندانی که هیچ‌کدام از این موارد برایشان مهم نبود. در این تحقیق از مصاحبه با هنرمندان و تحقیقات کتابخانه‌ای بهره برده شده است.		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا
مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول: کلیات طرح	
۴	۱-۱. بیان مسئله
۵	۲-۱. هدف‌های تحقیق و انگیزش انتخاب آن
۵	۳-۱. فرضیه‌های تحقیق
۵	۴-۱. اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن
۶	۵-۱. واژه‌های کلیدی
۶	۶-۱. روش تحقیق
۶	۷-۱. محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق
فصل دوم: مطالعات نظری	
۹	۱-۲. تعریف فمینیسم
۱۵	۲-۲. زنان، هنر، جنسیت
۳۰	۱-۲-۲. خوراک بسان ابزار هنری، بدن بسان ابزار هنری
۳۴	۲-۲-۲. هنرمندان زن قرن ۲۱ اروپا
فصل سوم: مصاحبه با هنرمندان	
۶۶	پیشگفتار فصل

- ۳-۱. مصاحبه با هنرمندان جوان فعال دهه ۸۰ ۶۸
- ۳-۲. مصاحبه با هنرمندان زن فعال (دهه ۸۰ و ۷۰) ۱۳۷
- ۳-۳. مصاحبه با چند تن از گالری‌دارهای تهران ۱۷۳

فصل چهارم: نتیجه‌گیری

- ۴-۱. نتیجه‌گیری ۲۰۴
- پروژه کار عملی ۲۰۸

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۲۴	تصویر ۱-۲
۲۹	تصویر ۲-۲
۳۹	تصویر ۳-۲
۳۹	تصویر ۴-۲
۴۴	تصویر ۵-۲
۴۴	تصویر ۶-۲
۴۹	تصویر ۷-۲
۴۹	تصویر ۸-۲
۵۴	تصویر ۹-۲
۵۴	تصویر ۱۰-۲
۵۹	تصویر ۱۱-۲
۵۹	تصویر ۱۲-۲
۶۳	تصویر ۱۳-۲
۶۳	تصویر ۱۴-۲
۷۲	تصویر ۱-۳
۷۳	تصویر ۲-۳
۷۳	تصویر ۳-۳
۷۹	تصویر ۴-۳
۸۰	تصویر ۵-۳
۸۰	تصویر ۶-۳

٨٤	تصوير ٧-٣
٨٤	تصوير ٨-٣
٨٥	تصوير ٩-٣
٨٩	تصوير ١٠-٣
٩٠	تصوير ١١-٣
٩٠	تصوير ١٢-٣
٩٣	تصوير ١٣-٣
٩٤	تصوير ١٤-٣
٩٨	تصوير ١٥-٣
٩٩	تصوير ١٦-٣
١٠٠	تصوير ١٧-٣
١٠٤	تصوير ١٨-٣
١٠٤	تصوير ١٩-٣
١٠٥	تصوير ٢٠-٣
١٠٩	تصوير ٢١-٣
١١٠	تصوير ٢٢-٣
١١٠	تصوير ٢٣-٣
١١٦	تصوير ٢٤-٣
١١٦	تصوير ٢٥-٣
١١٧	تصوير ٢٦-٣
١٢١	تصوير ٢٧-٣
١٢٢	تصوير ٢٨-٣

١٢٢	تصوير ٣-٢٩
١٢٨	تصوير ٣-٣٠
١٢٩	تصوير ٣-٣١
١٣٠	تصوير ٣-٣٢
١٣٤	تصوير ٣-٣٣
١٣٥	تصوير ٣-٣٤
١٣٦	تصوير ٣-٣٥
١٤٣	تصوير ٣-٣٦
١٤٤	تصوير ٣-٣٧
١٤٥	تصوير ٣-٣٨
١٥٠	تصوير ٣-٣٩
١٥١	تصوير ٣-٤٠
١٥٢	تصوير ٣-٤١
١٥٦	تصوير ٣-٤٢
١٥٦	تصوير ٣-٤٣
١٥٧	تصوير ٣-٤٤
١٦٤	تصوير ٣-٤٥
١٦٥	تصوير ٣-٤٦
١٦٦	تصوير ٣-٤٧
١٧٠	تصوير ٣-٤٨
١٧١	تصوير ٣-٤٩
١٧٢	تصوير ٣-٥٠

مقدمه

نظریاتی که زنان در دویست سال اخیر به عرصه اندیشه بشر افزوده‌اند از تنوع فراوانی برخوردار بوده است. که تمامی این نظرات در قالب کلی به نام «فمینیسم» شناخته می‌شود.

این تحقیق سعی بر آن ندارد که آراء و نظرات مختلف فمینیسم و یا چیستی آن را مورد ارزیابی قرار دهد بلکه سعی شده است به لحاظ تأثیر رویکرد فمینیسم در هنر، خصوصاً در قرن ۲۱، فضای تأثیرات این رویکرد را در زنان و دختران هنرمند ایرانی مورد تحقیق و بررسی قرار دهد.

شایان ذکر است که این تحقیق در راستای تأیید و یا نفی تفکرات فمینیستی نیست و فقط از لحاظ زبان هنری زنان و دختران ایرانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

به دلیل کمبود منابع فارسی که فقط محدود به سه جلد کتاب می‌باشد که برخی نیز دارای ترجمه بسیار بدی بودند. تصمیم گرفتم بخشی از کتاب مهم «زنان هنرمند» با عنوان اصلی "Women Artists in the ۲۰th and ۲۱st Century" نوشته Ed. Uta. Grosenick را تجربه نمایم که این بخش‌ها در تحقیق استفاده شده‌اند.

فصل این تحقیق شامل مطالعات نظری در خصوص شکل‌گیری و تعریف فمینیسم و بعد از آن تأثیرات فمینیسم در هنر و تأثیرات جنسیت در آثار هنری با چند نمونه مثال از هنرمندان مطرح زن دنیا را شامل می‌شود.

فصل سوم این تحقیق که به نظر اینجانب بدنه اصلی تحقیق را اختصاص یافته به مصاحبه با زنان و دختران هنرمند ایرانی است که این فصل حاصل شش ماه جستجو در گالری‌ها برای شناخت آثار زنان و دختران می‌شد. تقریباً می‌توان گفت تمامی آنها سعی دارند زبان فردی خودشان را در هنر جستجو کنند یا از درد دل‌های شخصی خود به عنوان یک زن سخن بگویند.

این شوق و انگیزه برای آشنایی بیشتر با هنرمندان جوان و نشستن پای صحبتشان در من بیشتر گردید. اما دریغ که زمان محدود و تعداد زنان و دختران هنرمند بی‌شمار.

لذا به همین علت سعی شده است با کسانی صحبت شود که به جریان تحقیق کمک بیشتری از لحاظ تفکر و آثار بنمایند. در خصوص این فصل توضیحات بیشتر در مقدمه فصل مذکور آمده است. و در فصل پایانی سعی نموده‌ام تمامی داده‌ها را جمع‌بندی نمایم و نتیجه‌گیری آن را منوط به نظرات شخصی خودم پس از مطالعه و تحقیق ابراز نمایم.

پرواضح است که بررسی این موضوع بسیار گسترده و می‌بایست از تحقیقات بیشتری بهره جست. اما به لحاظ کمبود منابع و یا بهتر است بگویم عدم وجود پیشینه‌ای تحقیقی به این صورت ممکن است از کمی و کاستی‌های فراوانی برخوردار باشد که امید است ضعف‌های کار بر من بخشیده شود.

در انتها از تمامی هنرمندان و اساتیدی که در جریان این تحقیق حوصله به خرج داده و وقت خود را به من دادند تشکر و قدردانی نمایم.

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱. بیان مسئله

بحث در خصوص زنان و زبان آنان در هنر خصوصاً نقاشی یکی از موضوعاتی است که برای خودم به عنوان نقاش دغدغه‌های زنانه و یا بهتر بگویم شخصی خودم و بسیاری از زنان دغدغه بوده است و از آنجا که هنر در طول تاریخ صبغه‌ای مردانه پیدا کرده و در این میان زنان خودبه‌خود در رتبه دوم قرار دارند. زنان سال‌های متمادی نقش سوژه را در آثار مردان ایفا می‌کردند که صرفاً سوژه بودن جنبه ابزاری وجود زن را تقویت می‌کند.

زنان برای به دست آوردن هویتی مستقل و به دور از هرگونه وابستگی سال‌ها تلاش نموده‌اند تا فردیت خود را در جامعه مردسالارانه نشان دهند. نگاهی گذرا به تاریخ هفتاد ساله هنر مدرن ایران گویای پیشی هنر مدرن نسبت به زنان می‌باشد در آن دوران به جز چند هنرمند به‌نام زن همچون منصوره حسینی، ایران درودی و بهجت صدر شاید نتوان زن هم‌دوره‌ای دیگری را در آن دوره نام برد.

امروزه زنان و دختران ایرانی گوی سبقت را از مردان ربوده و اگر در زمان‌هایی جلوتر نباشند عقب‌تر هم نیستند. حضور پرشور زنان و دختران در آموزشگاه و دانشکده‌های هنری صدق این گفتار را تأیید می‌کند.

و حال این سؤال مطرح است که در هنر معاصر ایران زنان چقدر به زبان فردی خود نزدیک شده‌اند؟

۲-۱. هدف‌های تحقیق و انگیزش انتخاب آن

سعی دارم با تحقیقاتی میدانی و کتابخانه‌ای در شناساندن زنان هنرمند معاصر طی یک دهه گذشته پردازم و طی پرسش‌هایی از آنان در مورد خلق آثارشان جوابی برای سؤال‌هایی داشته باشم:

۱. چقدر برای زنان هنرمند زبانی زنانه مهم است و آیا واقعاً جنسیت در این رویکرد مؤثر است یا نه؟
۲. آیا زنان بیشتر در نقاشی خود به انزوای زندگی خود می‌پردازند و لحظات خصوصی خود را به تصویر می‌کشند و یا برای آنها مسایل مربوط به جنسیت‌شان اهمیت زیادی ندارد؟
۳. آیا نگرش‌های فمینیستی و جنبش‌های جدید زنان در قرن بیستم برای زنان هنرمند معاصر ایران در جهت خلق آثارشان مهم است؟

۳-۱. فرضیه‌های تحقیق

رابطه میان زبان، جنسیت و هنرمند در کنار فضاها و اجتماعی و جنبه‌های شخصی هنرمند

۴-۱. اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

از آنجا که برای اینجانب به عنوان نقاش دغدغه‌های زنانه و یا بهتر بگوییم زندگی شخصی خودم و بسیاری از زنان مسئله بوده است و در کارهای عملی نیز این تأثیر دیده می‌شود و ضمن اینکه طی بازدید از نمایشگاه‌های زنان هنرمند و مطالعه در خصوص زبان، ذهنیت و جنسیت هنرمند به این نتیجه رسیده‌ام که کار در این مقوله بی‌ربط به دغدغه اصلی‌ام نبوده و چون تاکنون تحقیقی در این مورد خاص یعنی نزدیک شدن به زبان فردی در نقاشی زنان هنرمند ایرانی معاصر انجام نشده است. برایم اهمیت این موضوع دو چندان شده است.

۱-۵. واژه‌های کلیدی

زبان فردی - زن - جنسیت.

۱-۶. روش تحقیق

تاریخی - آماری - نمونه گیری - میدانی (مصاحبه) - کتابخانه‌ای

۱-۷. محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

از آنجا که منابع فارسی در خصوص هنر زنان در قرن جدید بسیار محدود می‌باشد و برخی از آنهايي که در دسترس می‌باشند از ترجمه بسیار بدی برخوردارند تا حدودی بررسی را با مشکل مواجه کرده است. به همین علت سعی نمودم تا با ترجمه برخی از کتب، از این کمبود بکاهم و چون معمولاً برای دفاع از پروژه کارشناسی ارشد زمان بسیار محدود است که این جای تعجب دارد که برای پژوهش بایستی همه چیز را به صورت سریع انجام داد. البته جذب پژوهش به معنای واقعی آن در دانشجویان ارشد بسیار کم‌رونق می‌باشد که در اینجا به نظر می‌رسد دانشگاه می‌بایست چاره‌ای برای این مشکل بیاندیشد. چون فکر می‌کنم که دانشجوی پس از پایان تحصیلات تکمیلی می‌بایست، نظریه‌ای از آن خود داشته باشد تا بتواند در عرصه اجتماع هم منتقل‌کننده باشد هم اجراکننده. در این پژوهش سعی کردم طی شش ماه بازدید مکرر از نمایشگاه‌های گروهی و انفرادی به انتخاب افرادی پردازم که سعی دارند زبان خودشان را در هنر جستجو کنند یا از درد دل‌های شخصی خود به عنوان یک زن سخن بگویند. لیکن نیمی بیشتر از زمان من در انجام تحقیق به پرداختن به این‌گونه نمایشگاه‌ها بود.

به خاطر محدودیت‌های زمانی نتوانستم با تمامی زنان و دختران هنرمند مرتبط با موضوع تحقیقم صحبتی داشته باشم.

یکی از محدودیت‌های بزرگ، نبود منابع در این خصوص به زبان فارسی بود. به جز دو تا سه جلد کتاب که برخی از آنها نیز ترجمه بسیار بدی را شامل می‌شدند. لذا در بخش عمده تحقیق به مصاحبه‌ها پرداخته شده است.

فصل دوم

مطالعات نظری

۲-۱. تعریف فمینیسم

تاریخ نمونه‌های منفردی از زنان صاحب قدرت، شهامت و استعدادهای استثنایی را در اختیار می‌گذارد. زنانی که به عنوان ملکه و امپراتریس‌های پرآوازه، زنان دلیر جنگجو، زنان قدیس، ساحره، دانشمند، شاعر و هنرمند شناخته شده می‌باشند. اینان چهره‌های سرشناس تاریخ زنانند اما در حد استثنای فردی باقی می‌مانند بی‌آنکه تأثیر چشمگیری بر موقعیت اکثریت عظیم زنان عادی و ستم‌دیده بگذارند یا بتوانند وضعیت آنان را بهبود بخشند.

داستان تغییر شرایط فرودستی زنان با فمینیسم آغاز می‌شود. اما خود فمینیسم چه زمانی آغاز می‌شود؟ پاسخ زمانی است که زنان آگاهانه شروع به سازماندهی خود می‌کنند و به میزانی از گستردگی و کارآیی لازم می‌رسند که بتوانند وضعیت‌شان را بهبود دهند. اما این امر قرن‌های متمادی به طول انجامیده است.

برای مدت طولانی، موانع و دشواری‌ها به طرز نومیدانه‌ای مانع هر حرکت ممکن برای جریان سازمان یافته فمینیستی بود.

کلمه فمینیست نخستین بار در ۲۷ آوریل ۱۸۹۵ در مجله «آتنیوم» در نقد کتابی مطرح شد، در تعریف زنی که «قابلیت جنگیدن برای کسب استقلال خود را دارد».

سال ۱۸۹۵ زمان اوج مبارزات زنان اروپایی و امریکایی برای کسب حق رأی است و جسارت زنان فعال در این مبارزه که از تحصن و انداختن خود زیر چرخ کالسکه سیاستمداران و زندانی شدن